

2.4. Nemzeti építészetek Bizánc hatósugarában

Chronologia

Bizánci birodalom:

717- 867. Képrombolás (ikonoklaszmosz)

867 -1059. Makedon dinasztia

961- 963. Athosz alapítása

1081 -1185. Komnenosz dinasztia

1204. IV. Keresztes hadjárat, Konstantinápoly eleste.

Nikaiai (bizánci) császárság

1204 -1259. Latin császárság

1259 - 1460. Misztrai helytartóság, despotatus

1261 - 1453. Palailogosz "reneszánsz"

1453. Konstantinápoly eleste, iszlám uralom

Bolgár birodalom:

VIII. sz. Első bolgár birodalom (fővárosa Pliszka)

852 - 889. Borisz kán, bizánci kapcsolatok, fővárosa Preszláv

917. Autokephál bolgár egyház

967. Bizánci támadás

1018. Ohrid elesett, bizánci fennhatóság

1185-től II. bolgár birodalom. fővárosa Tirnovo

1393. Iszlám berendezkedés

Szerbia:

XII. sz. 2. fele: raskai fejedelemség

1159 - 1280. Nemanja dinasztia

1220. Önálló szerb egyház

1282. Szkopije elfoglalása

1322 - 1331. III. Urosz fejedelem, Makedónia birtokbavétele

1334. Ohrid elfoglalása

XIV. sz. eleje: Koszovo-Metohija központ

1389. Koszovo-Polje-i (rigómezei) csata, iszlám fennhatóság

XV. sz. Morava-i fejedelemség

Román fejedelemségek:

(Havasalföld, Moldva)

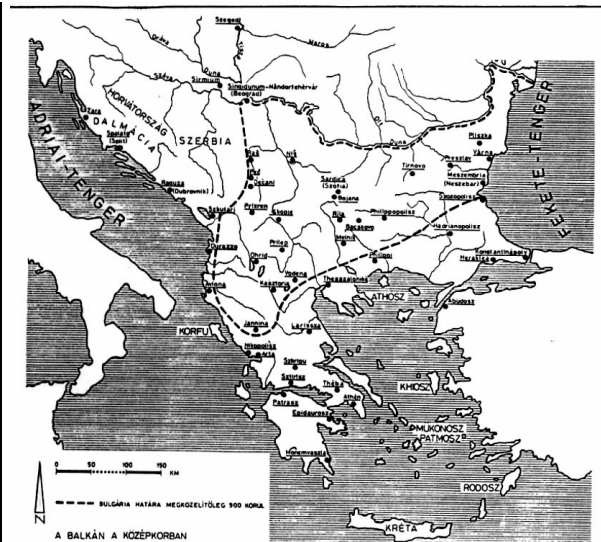
XIII. sz. Milkovói (latin) térítőpüspökség

XIV. sz. eleje: Neve Țara Romanesca (Havasalföld), fővárosa Țimpușlung

1359. Moldvai fejedelemség, fővárosa Baia
Havasalföldi ortodox egyház

1393. Moldvai ortodox egyház

1500 k. Iszlám előtérítés

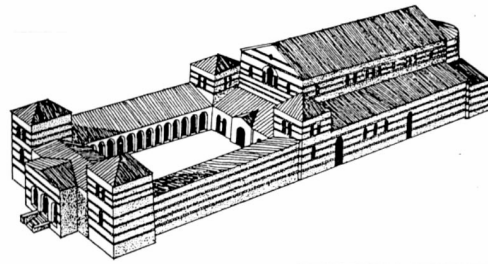
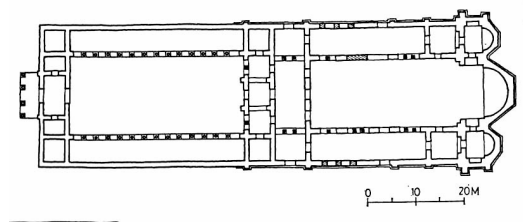
A Balkán középkori térképe (dr. Tompos Erzsébet nyomán)

2.4.1. A Balkán népeinek építészete

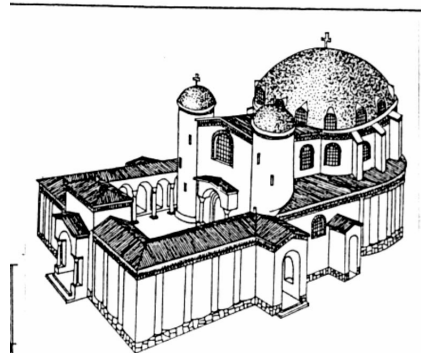
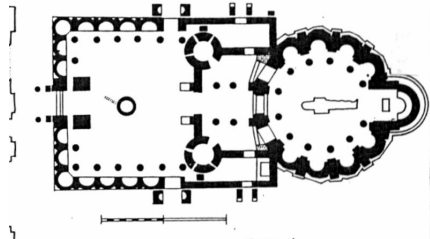
2.4.1.1. A Bolgár birodalom építészete

A bolgár terület kezdettől a keleti (bizánci) és nyugati (római) keresztény térítés vitás harárterülete volt. Az *első bolgár birodalom* (VIII-X. sz.) fővárosa Pliszka volt, nagyobb építészeti központok Preszláv és Ohrid voltak. A kor reprezentatív alkotásai: erődítések, paloták, templomok. Jelentősebb keresztény építészet a IX. századtól mutatható ki: Az uralkodói építészet emléke *Preszláv palotatemploma* ("Aranytemplom"), míg a szerzetesi építészet központja *Ohrid* volt. A kor bolgár építészetének a magyar preromanikával való kapcsolata (pl. Tarnaszentmária) nem bizonyított. Az építészeti előképek sorában a keleti

(szír) empóriumos bazilikák és a bizánci közép kupolás terek követhetők nyomon. 1018-ban a birodalom bizánci fennhatóság alá került.

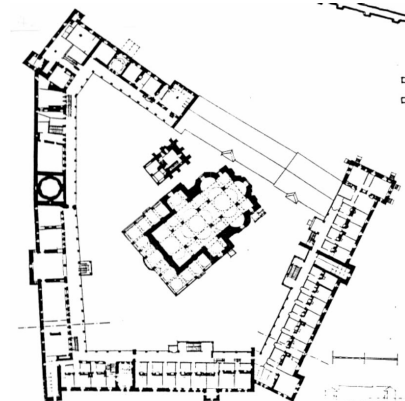
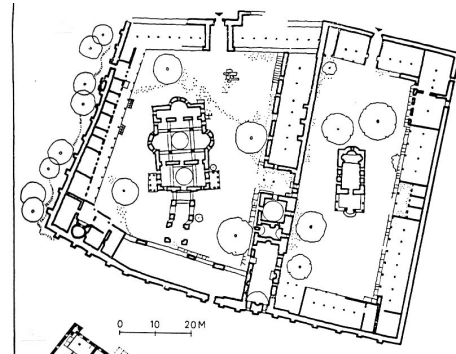

Pliszka, "Nagy bazilika" (IX. sz.), palotatemplom, alaprajz, tömegvázlat.

Preszlav, "Aranytemplom" (IX. sz. vége), alaprajz, tömegvázlat.

A *második bolgár birodalom* (1185-1393) fővárosa Tirnovo volt, az építészet központjai elsősorban a kolostorok voltak (Rila, Bojana, Bacskovo). Az építető részben maga a szerzetesség, részben a földbirtokos arisztokrácia (bojárok) volt. Az építészeti hatások egyre bonyolultabbá váltak: alaprajzi rendszerben a közép- és későbizánci építészet "katholikon" térformái érvényesültek, esetleg az "athonita" térformára emlékeztető formában (Rila, Bacskovo), a tömegalakításra a Kaukázus-vidéki építészet is hatással volt, míg a homlokzat-alakításban dalmáciai hatások érvényesültek.

Bacskovo, kolostor (XI. sz., 1604), alaprajz.

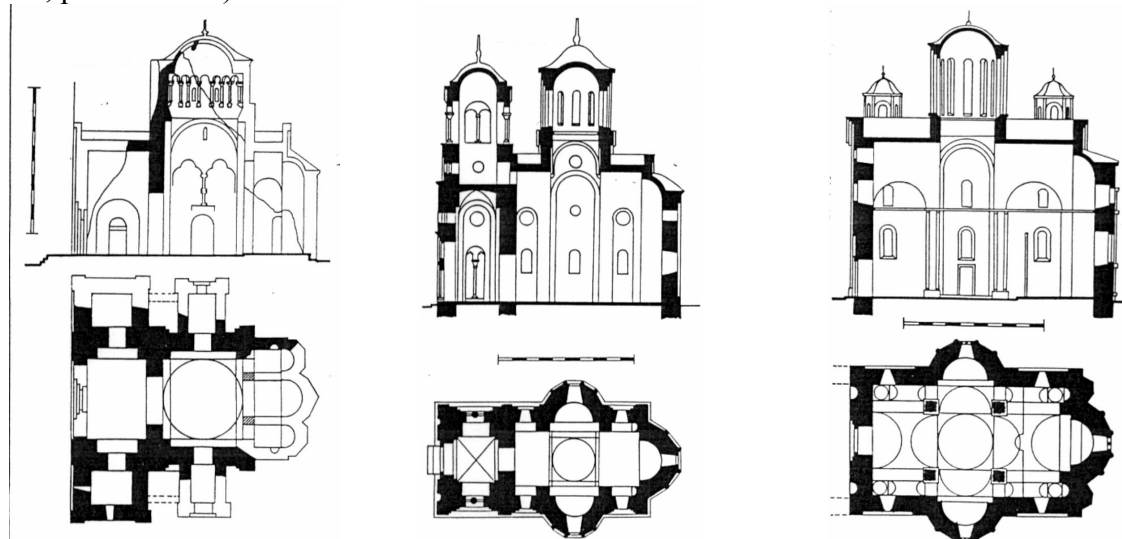
Rila, kolostoregyüttes (1335., 1446.), helyszínrajz.

2.4.1.2. Szerbia építésze (XI. sz. - 1456)

Az ezredfordulótól függetlenségi harcok folytak a fejedelemségek területén, önálló szerb királyság a XII. sz. közepén jött létre. Kulturális hatások érték a területet Dalmácia felől (itáliai érdekeltség) és Bizánc felől (vallási érdekeltség). Az építészetben jellemzőek a bizánci típusú térszervezetek, esetenként hosszanti elrendezéssel kombinálva, míg a tömegalakításban

a Kaukázus-vidék hatása is kimutatható (toronyszerű kupola-megoldások). A homlokzatokon egyértelmű a dalmáciai hatás, de a lombard épületplasztika elemei is föllelhetők.

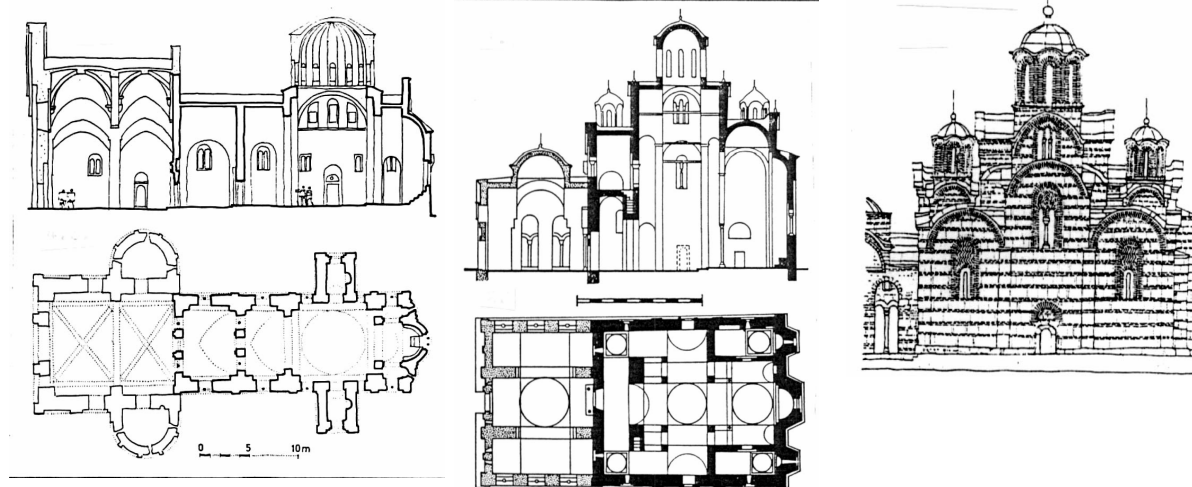
Építészeti műhelyközpontok: *Raškai iskola* (XII-XIII.sz., pl. *Studenica*), *Košovo-Metohija* (XIII-XIV. sz., pl. *Gračanica*, Athosz-hegyi *Hilandar kolostor*), *Moravai iskola* (XIV-XV. sz., pl. *Kruševac*).

Dzsurdzsevi-Sztubovi (1170), templom, alaprajz, metszet.

Kruševac, Lazarica kolostor (1380), alaprajz, metszet.

Ravańica, kolostor, katonai (1375-1381), alaprajz, metszet.

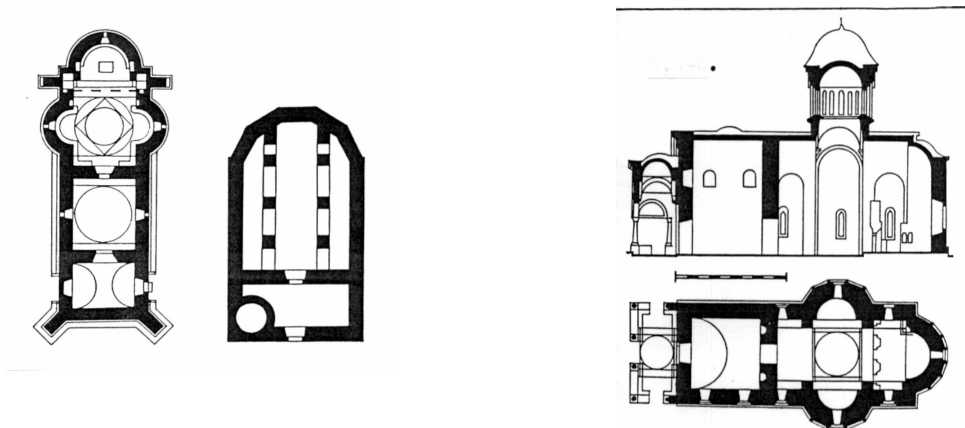

Studenica, Sz. Mária kolostor (1183-tól), katonai, alaprajz, metszet (Balogh I. rajza).

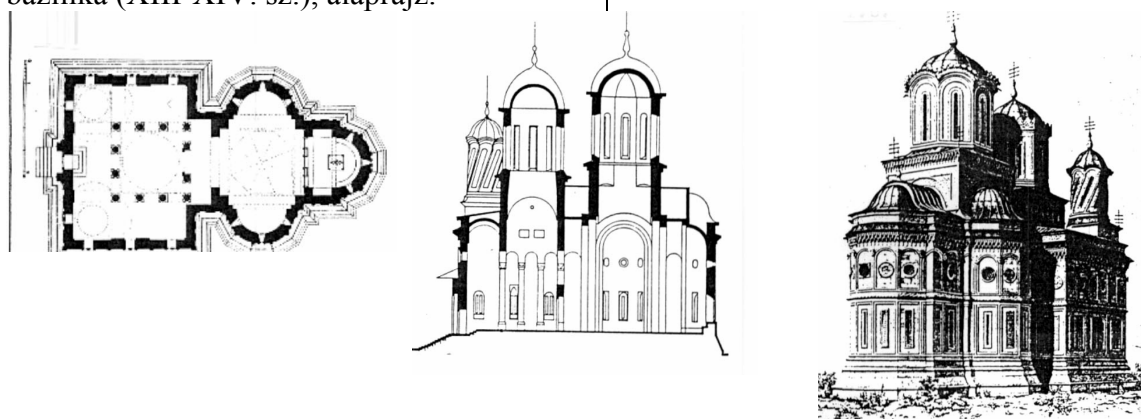
Gračanica, kolostoregyüttes (1318-1321), katonai, alaprajz, metszet, déli homlokzat.

2.4.1.3. Román fejedelemségek építészete

A mai Románia területén önálló fejedelemségek léteztek: *Havasalföld* (Țara Românească), a XIV. század elejétől önálló vajdaság, fővárosa *Cîmpulung, Moldva*, 1359-től fejedelemség, központja *Baia*. Az építészetre erősen hatott a korábbi faépítészet. Térszervezetben a bizánci építészet formái érvényesültek, de hosszanti térsorolás alkalmazásával (pl. *Curtea d' Arges*). Egyes épületek az európai (erdélyi) gótika hatását mutatják (pl. *Cîmpulung*, bazilika). A tömegformálásban és a homlokzatképzésben dalmáciai, Kaukázus-vidéki és iszlám hatás egyaránt kimutatható.

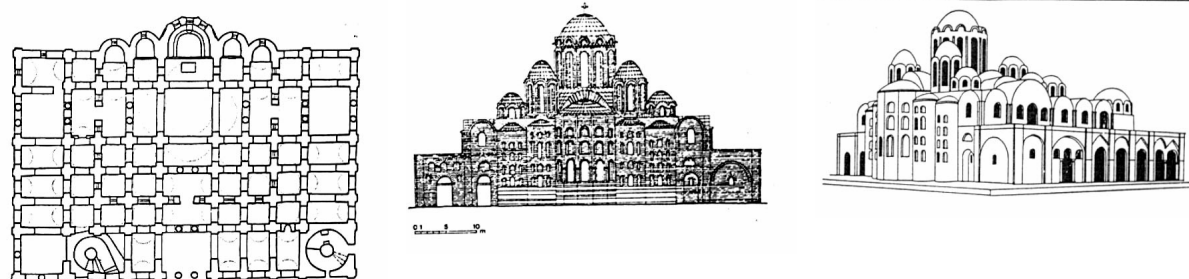
Keleti és nyugati hatás ötvöződése: **Voronet**, kolostortemplom (1457-1504), **Cozia**, kolostortemplom (1386), alaprajz, metszet. **Cîmpulung**, bazilika (XIII-XIV. sz.), alaprajz.

Curtea d' Arges, püspöki székesegyház (1512-1521), alaprajz, metszet, tömegvázlat.

2.4.2. Orosz fejedelemségek építésze

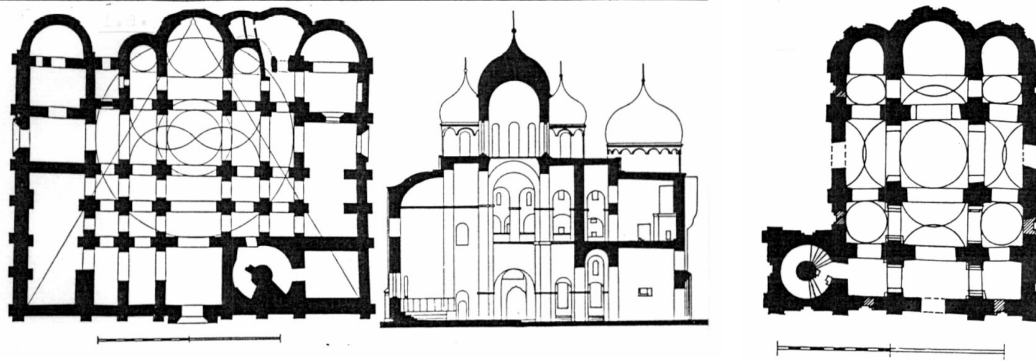
Oroszország területén a IX-XVI. század között önálló fejedelemségek léteztek. Fejlődésük a tatárjárás (1238-1242) következtében eltérően alakult. A IX. századtól pogány fejedelemségként föltűnő, majd 988-tól krisztianizált *kijevi rusz* a tatárjárásig játszott vezető szerepet, utána jelentősége csökkent. A *Sz. Szófia székesegyház* (1037-1067) magja egy bizánci típusú katonai térforma, sokhajós-sokapszisos bővítéssel. A kupolák megoldásában számszimbólika érvényesült (12+1). Előképe a konstantinápolyi Panakhrentosz templom volt.

Kijev, Sz. Szófia székesegyház (1037-1067), alaprajz, keleti homlokzat, tömegvázlat.

A *novgorodi fejedelemség* (X-XV. sz.) építésze erős faépítészeti hagyományokkal rendelkezett. Egyes épületei (pl. *Sz. Szófia székesegyház*, 1045-1050.) követik a Kijevnél

megismert sokapszisos-sokkupolás formát, míg a szerzetesi építészetben a bizánci térformákat vették alapul, de a továbbfejlesztés során ettől eltértek és egyedi megoldásokat alkalmaztak (pl. *Jurjev kolostor*, 1119.).

Novgorod, Sz. Szófia székesegyház (1045-1050), alaprajz, metszet.

Novgorod, Jurjev kolostor, Sz. Georgij kápolna (1119), alaprajz.

Vlagyimir-Suzdal, fejedelemség (1125-1238): Rövid életű rusz, a tatárjárás után a jelentősége megszűnt. Építészetében a közép-bizánci kápolna térforma érvényesült, egyszerűsített formában. A tömeg- és homlokzat-alakításban a Kaukázus-vidék hatásai is föllelhetők: toronyszerű középkupola, vakárkádós homlokzat, homlokzati lapos-domborművek. Fontosabb emléke a *vlagyimiri Sz. Demeter templom* (1094-1097).

A *moszkvai fejedelemség* (XIV-XVI. sz.) a tatárjárás után jutott vezető szerephez, majd a korábbi fejedelemségek egyesítésének a központja lett. Legfontosabb építészeti együttese a *moszkvai kreml* (uralkodói központ, templomok). Az épületeken a késő-bizánci építészet elemei, az európai reneszánsz formakincse és az ősi orosz faépítészet homlokzati megoldásai sajátosan keveredtek. A moszkvai kreml főtemploma, az *Uszpenszkij székesegyház* (1326-1333) ötkupolás, bizánci kápolna térformát mutat, a nyugati oldalon egy boltszakasszal megtoldva. Befejezésében (1467-1479) a Magyarországon, Mátyás király szolgálatában is dolgozott *Aristotele Fioravanti* itáliai reneszánsz mester működött közre. A tömegformálásban és a homlokzatképzésben kaukázusi elemek is kimutathatók.